

1821: Η υπερεθνική Επανάσταση και το εθνικό της αποτέλεσμα

Posted on [23/03/2016](#) by [karavaki](#)

Ο 19^{ος} αιώνας μας προικοδότησε έναν ακόμα ορισμό για το έθνος. Αυτόν του αμιγώς πολιτικού έθνους που βασίζεται στο νομικό συμβόλαιο και στην ρήξη με το πολιτισμικό παρελθόν. Πιο πριν είχαμε τα γλωσσικά έθνη αλλά και το ευρύτερο, το πολύγλωσσο, που δεν ήταν άλλο από το οικουμενικό-χριστιανικό, εφόσον το βασικό στοιχείο που συγκροτούσε το κράτος ήταν η χριστιανική πίστη. Με την άλωση του 1453 και το δυτικό σχίσμα που ακολούθησε, η χριστιανική ενότητα στη μεν Δύση υπέστη σοβαρό πλήγμα, στην δε Ανατολή διατηρήθηκε εντός της μουσουλμανικής αυτοκρατορίας. Από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα η Δύση έκανε το παν για να μην δημιουργηθεί ξανά πολυεθνικό χριστιανικό κράτος. Η νεωτερικότητα θεωρεί την Γαλλική Επανάσταση αυθόρμητη και δεν παραδέχεται ότι στόχος του έθνους-κράτους που εδραιώθηκε μέσω αυτής ήταν και η αποτροπή σχηματισμού ενός ενιαίου χριστιανικού κράτους της Ανατολής. Το ελληνικό κράτος του 1833 στην πράξη ήταν το αποτέλεσμα ενός συμβιβασμού που έγινε μεταξύ της εθνικής τάσης και της υπερεθνικής. Η πρώτη ήταν η νικήτρια στην μεταξύ τους σύγκρουση και ήταν αυτή που όρισε τον τύπο. Το Ελληνικό Βασίλειο ήταν ένα έθνος-κράτος όπου ο προϋπάρχων πολιτισμός (έθνος) μπήκε υπό την κηδεμονία του κράτους. Το κράτος συγκροτήθηκε γύρω από την γλώσσα. Αρβανίτες, Κωνσταντινουπολίτες, νησιώτες και λοιποί υποχρεώθηκαν να μάθουν την κοραϊκή ελληνική γλώσσα, άλλως δεν μπορούσαν να συνεννοηθούν (όπως έλεγε και το προπαγανδιστικό έργο του Βυζάντιου). Όσο για τον προϋπάρχοντα πολιτισμό, τον χριστιανικό τρόπο ζωής, αυτός φάνηκε ότι απέκτησε περισσότερα δικαιώματα από ό,τι προέβλεπε το έθνος-κράτος, από ό,τι έδειξε η σφοδρότητα της νεωτερικής επιθετικότητας που προηγήθηκε (1824, 1830-32). Τελικά, η χριστιανική πλευρά της “ελληνικής” ταυτότητας ανέλαβε να υπηρετήσει την εθνική επέκταση, σε ένα πόλεμο όπου αντίπαλοι του έθνους θα ήταν και κάποιες άλλες εθνικές ορθόδοξες Εκκλησίες. Έτσι, το ανολοκλήρωτο 1821 έγινε “Ανατολικό Ζήτημα” και “ολοκληρώθηκε” το 1922 μέσα από θριάμβους και τραγωδίες. Η ολοκλήρωσή του, δηλαδή η κατάρρευση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας αντί για το χριστιανικό κράτος της Ανατολής δημιούργησε τα “Βαλκάνια”. Ο όρος προέρχεται από τουρκική ονομασία της κεντρικής οροσειράς στον άξονα Σερβίας-Βουλγαρίας. Πολλοί ιστορικοί έψαξαν να βρουν τις αιτίες δημιουργίας των εθνικισμών και των εθνικών Βαλκανικών κρατών, θεωρώντας αυτονόητες τις Εθνικές Επανάστασεις. Άλλοι έλεγαν πως η Ελληνική ήταν η πρώτη πετυχημένη Βαλκανική Επανάσταση. Έτσι, δέχονταν έμμεσα πως η Ιδέα της Φιλικής Εταιρείας δεν ήταν μόνο “Εθνική”, αλλά και “Μικρή”, άρα μπορούσε να υπάρχει και μια Ιδέα “Μεγάλη”

που να οδηγεί τον ελληνικό εθνισμό του έθνους-κράτους στην Κωνσταντινούπολη. Το “αυτονόητο” της εθνικής έγερσης αναγκαστικά συνέδεε την Ελληνική Επανάσταση με τον διαφωτισμό της Δύσης. Αυτό που δεν λάμβαναν υπόψη, ήταν, ότι στην περίπτωση αυτή η Επανάσταση οριζόταν ως “Γραικική”, τη στιγμή που ακόμα και η διφορούμενη έκρηξη (στην Μολδαβία) όριζε τον Ελληνισμό με βάση την χριστιανική πίστη. Πώς ξεκίνησαν όλα αυτά τα περίπλοκα;

Το 1821 ο ελληνικός πολιτισμός είχε μια τεράστια επιτυχία. Κατόρθωσε να ξεκινήσει και να εδραιώσει μια περιορισμένη -εδαφικά- Επανάσταση, κάτι που από στα προηγούμενα 50 χρόνια μετρούσε τρεις αποτυχίες. Τις δυο πρώτες φορές η κίνηση υλοποιήθηκε σε πολυεθνικό επίπεδο. Πρώτα από την Ρωσία και τον Βολταίρο (1770), ύστερα από τις χριστιανικές αυτοκρατορίες της Ρωσίας και της Αυστρίας (1787). Η δεύτερη φάση έληξε το 1792. Ο Κατσώνης σηματοδότησε μια πρώτη προσπάθεια να υλοποιηθεί σε εθνική βάση η Επανάσταση και μετά την πολυεθνική της εγκατάλειψη, για την οποία υπεύθυνη ήταν η Γαλλική Επανάσταση. Ο Ρήγας Φεραίος παρέλαβε το ίδιο σχέδιο από τους φαναριώτες ηγεμόνες της Μολδοβλαχίας και στην τελευταία φάση της προετοιμασίας είχε διαβεβαιώσεις για γαλλική υποστήριξη. Λίγο πριν συλληφθεί στην Τεργέστη, οι Γάλλοι κατέλαβαν τα Επτάνησα. Η απειλητική προέλαση της νεωτερικότητας έκανε τους Ρώσους να συμμαχήσουν με τους Τούρκους και να καταλάβουν τα Επτάνησα το 1799. Το πρώτο αυτόνομο ελληνικό κράτος μετά το 1453 έγινε γεγονός το 1800 και το 1803 αναγνωρίστηκε από την Βρετανία και την Γαλλία. Όμως η χρήση των Επτανήσων από τους Ρώσους ως προγεφύρωμα μιας γενικευμένης Επανάστασης που θα βασιζόταν και στους Σέρβους (που μόλις είχαν επαναστατήσει μέσω της Ρωσίας και των φαναριωτών ηγεμόνων) θορύβησε τον Ναπολέοντα που κινήθηκε εναντίον της Αυστρίας και της Ρωσίας. Οι νικηφόρες του μάχες στο Αούστερλιτς (1805) και στην Φρίντλαντ (1807) επανακαθόρισαν το όλο σκηνικό. Το 1807 τα Επτάνησα ξαναπερνούν στους Γάλλους. Ο Ναπολέων που μετά το Αούστερλιτς είχε πάρει την θέση του Αυστριακού αυτοκράτορα στο “χριστιανικό σχέδιο”, σχεδίασε από κοινού με τον τσάρο (στο Τιλσίτ, το 1807) τον διαμελισμό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο σχεδιασμός παρέμεινε στα χαρτιά. Η τρίτη αποτυχία για τους Χριστιανούς της Ανατολής ήταν γεγονός. Οι προσπάθειες του Κατσαντώνη και του Φ. Τζαβέλα ξεψύχησαν στα απόνερα του Τιλσίτ, όπως -λίγο πριν- είχαν ξεψυχήσει οι προσπάθειες των Ζαχαριά, Πετμεζά, Αναγνωσταρά, Κ. Κολοκοτρώνη στα απόνερα του Αούστερλιτς. Στο διάστημα 1807-1809 ο Νικοτσάρας και ο Βλαχάβας ατύχησαν μέσα στο διαλυμένο ρωσικό σχέδιο, ενώ ο Θ. Κολοκοτρώνης προσπαθώντας να κινηθεί στην Πελοπόννησο μέσω των Γάλλων εισέπραξε την άρνηση των Άγγλων που άρχισαν να καταλαμβάνουν τα Επτάνησα.

Το “ρωσικό σχέδιο” τέθηκε ξανά σε κίνηση από το 1813 όταν η ήττα του Ναπολέοντα ήταν ορατή. Όμως το σχέδιο ήταν πια ολοφάνερο ότι έπρεπε να έχει βάση εθνική, αλλιώς θα συναντούσε την απόλυτη αντίδραση από το δυτικό εταιρικό κίνημα και δεν θα μπορούσε ούτε να ξεκινήσει. Όντως, το συνέδριο της Βιέννης επανέλαβε ένα ξεκάθαρο “όχι” σε μια Επανάσταση ορθοδόξων. Η απάντηση λεγόταν “Ιερά Συμμαχία”. Θα δεσμεύονταν δηλαδή όλοι οι χριστιανοί (πρακτικά οι δυτικοί) ότι δεν θα γίνει υποστηριχτεί καμιά Επανάσταση αντίστοιχη με την Γαλλική. Η πρακτική της μυστικής οργάνωσης που λεγόταν “Φιλική Εταιρεία” δεν ήταν εύκολη. Η απόκρυψη του χριστιανικού (υπερεθνικού) στόχου μέσα στο εθνικό εταιρικό περίβλημα δεν αρκούσε ούτε για την οργάνωση, ούτε για την έκρηξη της Επανάστασης. Χρειαζόταν εκτός από τον αντιπερισπασμό του Αλή πασά και ένας δεύτερος αντιπερισπασμός (θυσιαστικός) στην Μολδοβλαχία, προκειμένου να διατηρηθεί η προοπτική ενός

ρωσοτουρκικού πολέμου και να ξεσπάσει εκεί η αντίδραση σε μια Επανάσταση πολυεθνικού στόχου. Χρειαζόταν και ο ποταμός αίματος της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας. “Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος” είπε το 1821 ο αρχηγός της Επανάστασης, κρύβοντας -σχετικά- ότι παρά την δήλωση αυτή, η Πατρίδα περιλαμβάνεται μέσα στην Πίστη. “Ελληνας” για τον Υψηλάντη σημαίνει “Χριστιανός”, κάτι στο οποίο η εθνική πλευρά δεν υπάρχει περίπτωση να συμφωνήσει, γι αυτό και ενώ δείχνει να συμβιβάζεται στον “Ελληνα”, υποστηρίζει πάντα τον (εθνικό) “Γραικό”. Εφόσον λοιπόν ο Υψηλάντης “απέτυχε”, εφόσον η Ρωσία και το Πατριαρχείο δήλωσαν αμέτοχοι, ο δρόμος διεκδίκησης της επαναστατικής ταυτότητας ήταν ανοιχτός.

Αυτό -δηλαδή- που απουσιάζει από την Ιστορία είναι η διεθνής χριστιανική διεργασία για την εκδίωξη των μουσουλμάνων από τον ευρωπαϊκό χώρο. Μια διεργασία που γινόταν σε επίπεδο μυστικών Εταιρειών και συγκρουόταν με την αντίθετη τάση, που έδειχνε μεν “Φιλελληνική”, στην πραγματικότητα όμως ήταν “Φιλογραικική”. Απουσιάζει συνεπώς και το διπλό πρόσωπο του διαφωτισμού, που ενώ έχει πιστωθεί αποκλειστικά στη αντιχριστιανική Δύση, ξεκινά και αφορά κατ’ αρχήν στην Ανατολή (Θεός=Φώς, αναμόρφωση της Δύσης=δυνατότητα αναγέννησης της Ανατολής και επανένωσης των Χριστιανών). Μετά από τις ελλείψεις αυτές μένει χωρίς απάντηση (αλλά και χωρίς διατύπωση) το βασικό ερώτημα: “Πώς γίνεται μια Ελληνική Επανάσταση να οδηγεί σε Γραικικό αποτέλεσμα; Πώς γίνεται μια υπερεθνική Επανάσταση να δημιουργεί εθνικό κράτος;”

Όταν το 1835 ο Όθων παρέλαβε την διακυβέρνηση από την αντιβασιλεία, αποφυλάκισε τον Κολοκοτρώνη. Είχε μόλις ξεκινήσει η προσπάθεια της ιστορικής αποτύπωσης των γεγονότων. Πράγμα δύσκολο, γιατί το θέμα δεν είχε κλείσει οριστικά και είχαν συμβεί γεγονότα που δεν μπορούσαν να περιγραφούν. Έτσι, η πλευρά που κίνησε την Επανάσταση άρχισε να περιγράφει συμβιβαστικά τα πράγματα και να κρύβει τον ρόλο των οργανωτών. Όμως ο συγκεκριμένος συμβιβασμός δεν γινόταν αποδεκτός από την εθνική πλευρά που ζητούσε ένα κέντρο βάρους περιγραφής των πραγμάτων πιο κοντά προς την δική της εκδοχή. Την περίοδο 1834-50 η παραδοσιακή πλευρά έκρυψε τον ρόλο της Ρωσίας, λέγοντας ότι η Επανάσταση ήταν μεν χριστιανική, αλλά προέκυψε αυθόρμητα από την κοινωνική βάση (Φιλήμων). Την δεκαετία του 1860 η νεωτερική πλευρά έγραψε τη δική της ιστορία. Υποστήριξε ότι η κοινωνική βάση (που οργάνωσε την Επανάσταση) δεν είχε υπερεθνικά χριστιανικά κίνητρα, αλλά μιμήθηκε τους Γάλλους και επαναστάτησε για να δημιουργήσει ένα χριστιανικό έθνος-κράτος. Οι ιστορίες του Finlay, του Τρικούπη και του Mendelssohn-Bartholdy έριχναν άφθονη χολή στην παραδοσιακή πλευρά, συγκαλύπτοντας τα γεγονότα των δανείων, των εμφυλίων, των άγριων διώξεων. Το προσωρινά “ισόπαλο” αποτέλεσμα έκρινε η ιστορία του Κ. Παπαρρηγόπουλου, που υπηρετούσε την χριστιανική εθνική ταυτότητα. Στον 20^ο αιώνα η θεωρία του Finlay διευρύνθηκε και η νομική διάσταση του έθνους προβλήθηκε ως ένδειξη και απόδειξη κοινωνικής προόδου. Υπό την ευφορία της Οκτωβριανής

Επανάστασης η νεωτερική πλευρά ανέτρεψε τον Τρικούπη. Υποστηρίχθηκε ότι δεν επαναστάτησε το έθνος που προϋπήρχε, ούτε καν το γλωσσικό έθνος, αλλά το πρόπλασμα του έθνους-κράτους. Κοινωνιολόγοι, ιστορικοί και πολιτικοί επιστήμονες αποφάνθηκαν ότι η αιτία της εσωτερικής σύγκρουσης στο 1821 ήταν το τοπικιστικό πνεύμα της παράδοσης που αντιστεκόταν στο ευρύτερο (και προοδευτικό) πνεύμα της νεωτερικότητας. Μπορούμε σήμερα να δούμε την ιστορία της γέννησης του ελληνικού κράτους από μια νέα οπτική, η οποία να προσεγγίζει το δυνατόν περισσότερο τα πραγματικά γεγονότα;

Στέργιος Π. Ζυγούρας